

В.І. Попіль

кандидат юридичних наук, доцент
Університет економіки та права «КРОК»

А.В. Сакуп

ад'юнкт кафедри кримінального права,
Національна академія внутрішніх справ

Проблемні питання кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна

У статті автори розглядають з точки зору діючого кримінального права України практики діяльності судових та правоохоронних органів нашої держави, проблемні питання кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна.

В статье авторы рассматривают с точки зрения действующего уголовного права Украины практики деятельности судебных и правоохранительных органов нашего государства, проблемные вопросы квалификации умышленного уничтожения или повреждения имущества.

In the article authors examine from the point of view of operating criminal law of Ukraine, practices of activity of judicial and law-enforcement bodies of our state, problem questions of qualification of intentional elimination or damage of property.

Ключові слова: кваліфікація, злочини, кримінальне право, знищення, пошкодження, руйнування, майно, підпал, вимагання, перевищення влади, службових обов'язків.

Постановка проблеми

Невирішеність у повному обсязі питань кваліфікації злочинів взагалі і, зокрема, умисного знищення або пошкодження майна, не сприяє ефективній боротьбі зі злочинами проти власності і таким їх видом як умисне знищення або пошкодження майна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна широко обговорюється сьогодні на різних рівнях. Зокрема, проблемні питання кваліфікації такого складу злочину неодноразово були об'єктами наукових досліджень таких учених-юристів: А.І. Бойцова, В.І. Боярова, В.О. Навроцького, М.І. Панова, М.І. Хавронюка, О.Л. Чувакова та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Незважаючи на раніше проведені дослідження питань кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна, вони й дотепер не отримали свого остаточного вирішення. Відтак, ретельний аналіз цих питань видається актуальним і слугуватиме важливим підґрунтям для правильної кваліфікації злочинів проти власності.

Формулювання цілей статті

Викладене дає змогу сформулювати мету цієї статті, яка полягає у відмежуванні умисного знищення або пошкодження майна від суміжних складів злочинів для запобігання помилкам при кваліфікації злочинів.

Виклад основного матеріалу дослідження

Проблема кваліфікації злочинів виникла із зародженням кримінального права як системи норм – наявність кількох норм про відповідальність за окремі види злочинів передбачала вибір тієї, яка підлягала застосуванню у конкретному випадку, а отже – кваліфікацію скоєного [1, С. 7]. На сьогодні кримінальне право вирішує дедалі більш складні питання про кваліфікацію і відмежування злочинів, що має важливе значення для кримінально-правової охорони прав і законних інтересів держави, суспільства тощо.

Предметом злочинів проти власності, пов'язаних з його умисним знищенням або пошкодженням майна, може бути будь-яке рухоме або нерухоме майно, крім випадків, коли знищення або пошкодження майна є ознакою іншого самостійного складу злочину або способом вчинення більш тяжкого злочину (наприклад, статті 113, 189, 338, 339, 411 Кримінального кодексу (далі – КК) України та інші). Тому вважаємо за доцільне розглянути деякі з них.

Зруйнування або пошкодження майна (об'єктів), яке має важливе господарське чи оборонне значення, з метою ослаблення держави кваліфікується за ст. 113 КК України як диверсія. Вчинення дій, спрямованих на знищення або пошкодження майна шляхом підпалу з метою ослаблення держави, за наявності всіх інших, передбачених ст. 113 КК України, умов підлягає кваліфікації як диверсія і додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України не потребує.

Диверсія, на відміну від знищення або пошкодження майна, є злочином із формальним складом. Тому з моменту вчинення дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень або іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, що мають народногосподарське чи оборонне значення, вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій, епіфітотій, злочин вважається закінченим. Якщо при цьому заподіюється смерть або тілесні ушкодження, якщо руйнуються або пошкоджуються об'єкти, що мають народногосподарське або оборонне значення, відповідальність настає за сукупністю вчиненого – як диверсія, як злочин проти особи чи власності (ст. 115 «Умисне вбивство» КК України, ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна» КК України) [2, с. 280].

Слід також приділити особливу увагу складу злочину, передбаченого ст. 189 КК України («Вимагання»), який передбачає у ряді випадків відповідальність ніби за подвійне посягання на відносини власності (маються на увазі ситуації погрози пошкодження чи знищення майна – ч. 1 ст. 189 КК України, а так само пошкодження або знищення майна – ч. 2 ст. 189 КК України, що поєднуються з вимогою передачі майна чи права на нього або вчиненням будь-яких інших дій майнового характеру). В такому разі загроза пошкодження або знищення майна, а так само пошкодження або знищення майна, хоча і свідчать про посягання на відносини власності, однак є способом вчинення більш суспільно небезпечного і тяжкого злочину, яким є вимагання, порівняно з умисним знищенням або пошкодженням майна. Так, погроза знищення або пошкодження майна при вимаганні посягає на відносини власності, але визначальним для кінцевої кваліфікації діяння є відносини власності, яким завдається шкода в результаті акту вимагання [3, с. 56-59]. Але необхідно враховувати те, що якщо умисне знищення або пошкодження чужого майна за обтяжуючих наслідків (ч. 2 ст. 194 КК України – підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом), вчиненого в процесі вимагання з метою примусу потерпілого виконаги пред'явлену вимогу про передачу цього майна чи права на нього, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 189 і ч. 2 ст. 194 КК України.

У деяких випадках крадіжка поєднана з умисним знищенням або пошкодженням майна, таке стається тоді, коли винна особа знищенням або пошкодженням майна намагається приховати крадіжку. Всі ці дії утворюють сукупність злочинів і

кваліфікуються як крадіжка і знищення або пошкодження майна за статтями 185-191 КК України і ст. 194 КК України [4]. Крадіжка і знищення чужого майна кваліфікуються за сукупністю злочинів лише тоді, коли знищено було інше, не викрадене майно. Якщо ж винна особа знищує викрадене майно, яке вона викрала (як майнові докази), то її дії кваліфікуються тільки як крадіжка. Пошкодження майна з метою присвоєння частин ушкодженого майна повинно кваліфікуватися не як пошкодження, а як крадіжка майна [5, с. 22].

Хуліганство слід відмежувати від умисного знищення або пошкодження чужого майна. Труднощі в такому випадку в тому, що нерідко знищення або пошкодження майна є одним із способів вчинення хуліганства. Аналіз судової практики показує, що відмежування від умисного знищення або пошкодження майна слід здійснювати з урахуванням суб'єктивних та об'єктивних ознак скоєного. Якщо знищення чи пошкодження чужого майна вчинено не з хуліганських, а з інших мотивів (наприклад, ревнощів), і при цьому не було допущено порушення громадського порядку, то такі дії підлягають кваліфікації тільки за умисне знищення чи пошкодження майна. У випадку реальної сукупності хуліганства та знищення або пошкодження чужого майна у великих розмірах або за обставин, передбачених ч. 2 ст. 194 КК України, ці дії кваліфікуються за відповідними частинами ст. 296 та ст. 194 [6, с. 170-178].

Також перевищення влади або службових повноважень, поєднане з умисним знищенням чи пошкодженням чужого майна без обтяжуючих обставин (ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 347, ч. 352, ч. 1 ст. 378, ч. 1 ст. 399 КК України), кваліфікується за відповідною частиною ст. 365 КК України і додатково кваліфікації за переліченими статтями про злочини проти власності не потребує. Якщо перевищення влади або службових повноважень було поєднане з діями, відповідальність за які передбачена частинами другими зазначених статей, а також ч. 3 ст. 399 КК України, вчинене винним має кваліфікуватися за сукупністю злочинів [7].

Слід мати на увазі, що ст. 347 КК України передбачає відповідальність за умисне знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, ст. 352 КК України – за умисне знищення або пошкодження майна службової особи або громадянина, який виконує громадський обов'язок, ст. 378 КК України – за умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного, а ст. 399 КК України – за умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи. Отже, при вирішенні питання щодо кваліфікації вчиненого слід виходити з умислу винної особи щодо об'єкта і предмета злочинного посягання, при цьому ст. 194 КК України є загальною щодо ст.ст. 347, 352, 378, 399 Особливої частини КК України [8, с. 298].

На відміну від загального складу умисного знищення або пошкодження майна, відповідальність за яке передбачена ст. 194 КК України, заподіяння шкоди у великих розмірах не є обов'язковою ознакою складів злочинів, передбачених ст.ст. 347, 352, 378, 399 КК України. Таким чином, формально будь-яке знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, судді, народного засідателя чи присяжного, захисника чи представника особи, а також вчинення таких дій щодо їх близьких родичів, підлягають кваліфікації за ст.ст. 347, 352, 378, 399 КК України. Водночас слід зазначити, що знищення малоцінного майна або незначне пошкодження майна без кваліфікуючих ознак через малозначність не становить суспільної небезпеки (ч. 2 ст. 11 КК України) і не є злочином.

Суб'єктивна сторона зазначених злочинів характеризується наявністю умислу винного щодо знищення або пошкодження майна, що належить саме працівнику правоохоронного органу, службовій особі чи громадянину, який виконує громадський обов'язок, судді, народному засідателю чи присяжному, захиснику чи представнику особи, або його близьким родичам. Якщо винна особа помилилася і, бажаючи знищити майно зазначених осіб, знищила або пошкодила майно сто-

ронньої особи, її дії кваліфікуються за сукупністю злочинів – за замах на знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, судді, народного засідателя чи присяжного, захисника чи представника особи, а також вчинення таких дій щодо їх близьких родичів (ст. 15 КК України та відповідною ст.ст. 347, 352, 378, 399 КК України), а також за фактичне знищення або пошкодження майна чужої особи (відповідна частина ст. 194 КК України).

Обов'язковою ознакою цих злочинів є мотив: злочин вчиняється виключно у зв'язку з виконанням потерпілим службових обов'язків. Знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу, службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок, судді, народного засідателя чи присяжного, захисника чи представника особи, а також вчинення таких дій стосовно їх близьких родичів з інших мотивів, наприклад, у зв'язку з тим, що потерпілий образив винного під час квартирної сварки тощо, має кваліфікуватися за відповідною частиною ст. 194 КК України.

Висновки

Таким чином, наведені вище положення дають змогу зробити деякі важливі висновки, щодо кваліфікації умисного знищення або пошкодження майна:

1. Основними ознаками, які допомагають кваліфікувати умисне знищення або пошкодження майна від суміжних складів, є об'єкт та предмет злочину. Аналіз диспозицій цих складів злочину приводить до висновку, що по суті, ці діяння посягають на різні предмети посягання. Інші ознаки, хоча і мають неабияке значення, все ж таки відіграють допоміжну роль, яка дозволяє конкретизувати об'єкт злочину і завдяки цьому відрізнити суміжні склади один від одного.

2. Дослідження сукупності об'єктивних і суб'єктивних ознак лежить в основі кваліфікації злочинів проти власності та дає змогу відрізнити та правильно кваліфікувати умисне знищення або пошкодження майна та інші суміжні склади злочинів.

Список використаних джерел

1. Навроцький В.О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації / В.О. Навроцький. – К. : Атіка, 1999. – 418 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 1 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К. : Алетта ; КНТ ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.
3. Женутій В. Особливості кваліфікації протиправних діянь, що спричинили знищення або пошкодження майна / В. Женутій, Л. Шестопалова // Право України. – 2004. ? № 3. – С. 56-59.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 вересня 1981 р. № 7 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про розкрадання державного та колективного майна» (втратила чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0007700-81>
5. Ухвала СК ВС СРСР від 7 грудня 1949 р. // СП ВС СССР. – 1949. – № 2. – С. 22.
6. Налуцишин В.В. Кримінальна відповідальність за хуліганство (ст. 296 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Налуцишин Віктор Володимирович. – К., 2007. – 266 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 грудня 2003 р. № 15 «Про судову практику у справах про перевищення влади або службових повноважень» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0015700-03>
8. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. – Т. 2 / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – К. : Алетта ; КНТ ; Центр учбової літератури. – 2009. – 624 с.